

ГЕОПОЛІТИЧНЕ МАЙБУТНЄ УКРАЇНИ: СЦЕНАРІЇ РОЗВИТКУ

**КУЧАБСЬКИЙ
Олександр
Георгійович,**

доктор наук державного управління, доцент, завідувач кафедри географії Поморської академії, м Слупськ, Польща.

Анотація: у статті розглядаються ймовірні сценарії розвитку України в контексті сучасних посттоталітарних трансформаційних процесів та в умовах загострення збройного конфлікту з Російською Федерацією та проросійськими угрупованнями. Досліджуються питання, чи можна кваліфікувати сучасну Україну як дієздатну національну державу. Доводиться, що російсько-український збройний конфлікт, який був розв'язаний у 2014 слід кваліфікувати як російську збройну агресію, а не як форму внутрішньоукраїнського громадянського протистояння.

Ключові слова: трансформація, демократизація, Україна, Російська Федерація, геополітика, *homo sovieticus*.

УДК 327:913(477)

Постановка проблеми. Становлення України як незалежної держави пов'язано з складними трансформаційними процесами, які ставлять перед нею серйозні геополітичні виклики. З одного боку посткомуністична трансформація є характерною для більшості посткомуністичних держав Центрально-Східної Європи. Однак з іншого – Україна серед своїх посткомуністичних сусідів опинилася сьогодні в найбільш складній, драматичній та непередбачуваній ситуації. Ця обставина актуалізує наукове зацікавлення сценаріями її подальшого розвитку в геополітичному контексті.

Загалом Україна паралельно переживає три фази суспільної трансформації. З одного боку відбувається деколонізація управління, система якого потребує реорганізації у відповідності з національними, а не імперськими інтересами. З другого – триває еволюція тоталітарного режиму у демократичний, що забезпечується децентралізацією управління. З третього – відбувається роздержавлення економіки, що веде до відмови від директивного управління на користь регулювання та стимулювання [1, с. 4].

Тому **метою статті** є розгляд ймовірних сценаріїв розвитку України в контексті сучасних посттоталітарних трансформаційних процесів та в умовах загострення збройного конфлікту з Російською Федерацією та проросійськими угрупованнями. Для кращого розуміння геополітичних перспектив України вважаємо за доцільне проаналізувати декілька ключових питань. По-перше, чи можна кваліфікувати сучасну Україну як дієздатну національну державу, чи розглядати її як квазідержаву – продукт розпаду СРСР? По-друге, чи російсько-український збройний конфлікт, який був розв'язаний у 2014 році слід кваліфікувати як російську збройну агресію, чи як форму внутрішньоукраїнського громадянського протистояння? По-третє, в контексті двох попередніх питань доцільно окреслити роль та місце України, які вона може відіграти в майбутніх геополітичних процесах.

Виклад основного матеріалу. Щодо першого питання однозначної відповіді не існує. З одного боку Україна демонструє один з найгірших показників економічного розвитку серед європейських держав, що може свідчити про її недієздатність, як державно-політичного організму. Натомість з іншого – саме громадянсько-політична активність українців в 2004 та 2014 роках стала на заваді реставрації в Україні диктаторських режимів тоталітарного зразка, а також спромоглася затримати російську військову агресію на Донбасі в 2014 р. Наведені обставини свідчать, що посткомуністична трансформація України досі залишається незавершеною, а її майбутнє може реалізовуватися за різними, навіть кардинально відмінними сценаріями.

Різновекторність трансформаційних процесів та їх взаємне накладання вплинуло на порушення стабільності державних інституцій в Україні, що вилилося у тривалу соціально-економічну кризу. Внаслідок цього в Україні так і не вдалося досягти органічної відповідності нових суспільних цінностей та пріоритетів з методами державного управління, які за змістом нерідко ще залишаються тоталітарними. На переконання М. Лесечка та А. Чемериса «Україна

опинилася на межі периферійної зони, і перспектива піднятися їй у світовій ієрархії є все більш проблематичною» [2, с. 95].

Перед 1991 роком ліквідація СРСР як державного організму не вважався реальною геополітичною перспективою. Основною загрозою для СРСР на той час був вихід з його складу Литви, Латвії та Естонії. Натомість політична криза 1991 року і невдала спроба військового путчу у серпні 1991 року дискредитувала політичну владу Кремля та стала каталізатором розпаду. Протягом 1991 року більшість суб'єктів СРСР набули ознак формальної, а згодом і реальної державної незалежності. Процес цей був остаточно завершений у грудні 1991 році, коли Україна стала незалежним суб'єктом світової політики, успадкувавши від СРСР попередню систему державного, в т.ч. територіального управління.

Попри те, що Україна включала здебільшого території, заселені українцями, мали місце суттєві регіональні відмінності політичного, соціального та економічного характеру. Ці відмінності іноді носили явно деструктивний характер. Основною причиною цього є історія формування кордонів України, які виникли впродовж 1920-1954 років як результат геополітичної волі кремлівських політичних вождів. Україна у 1991 році сформувалася швидше за все як геополітичний компроміс, а не результат політичної волі переважної більшості її населення до незалежності [3].

За результатами Всесоюзного референдуму про збереження СРСР, який відбувся 17 березня 1991 року, лише 20% виборців УРСР (здебільшого з західних областей) наважилися проголосувати проти. Натомість діаметрально протилежними були результати Всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 року, коли за незалежність України (і відповідно проти входження до СРСР) проголосувало 90,3% виборців. Ця особливість засвідчила наскільки погляди майбутніх українських громадян щодо свого державнополітичного майбутнього були несформованими й як високою була небезпека маніпулювання українським виборцем. Поряд з цим, грудневий Всеукраїнський референдум 1991 року, який увійшов в історію як перший дійсно демократичний плебісцит на території України за 70 минулих років, зафіксував чіткі територіальні особливості у світогляді майбутніх громадян України. Зокрема, вже тоді можна було чітко виділити ареали домінування з одного боку проукраїнського, а з іншого – посткомуністичного виборця. Головним завданням правлячої політичної еліти України з того часу стало пошук дієвої моделі територіальної реінтеграції, яка б не лише примирила між собою дві ментально несумісні групи людей, а й об'єднала їх спільним державотворчим інтересом. Впродовж понад 20-ти років це завдання повною мірою так і не було виконане.

Основний цивілізаційний розлом сучасної України ділить її на дві основні частини: центрально-західну та південно-східну. Цю обставину вперше яскраво проілюструвала географія референдуму 1 грудня 1991 року, а потім підтвердили результати всіх наступних політичних виборів в Україні (рис. 1).

Специфікою України є й те, що не існує чітко географічно вираженої межі між цивілізаційно та ментально відмінними частинами України. Це розмежування являє собою здебільшого широку перехідну смугу, а в середині кожного з регіонів можна спостерігати значні анклавні та краплені з характерними ознаками іншого цивілізаційного регіону. Для унаочнення цієї особливості доцільно порівняти територіальний розподіл підтримки кандидатур В. Ющенка на президентських виборах 2004 року та майже дзеркально протилежний розподіл у підтримці В. Януковича на виборах 2010 року.

Існує хибна точка зору, що події Революції Гідності та російської агресії проти України кардинально нівелювали цей цивілізаційно-ментальний розкол. Однак детальний аналіз виборів Президента України та Верховної Ради, які мали місце у 2014 році продемонстрували, що попри збільшення ваги «прозахідного» виборця, значна частина проросійського електорату проігнорувала участь в голосуванні.

Ця пасивна частина залишилася поза виборчою статистикою, однак реально продовжує впливати на громадсько-політичне життя своїх регіонів.

Рис. 1. Електоральні особливості регіонів України (1991-2014 рр.)

Однак внутрішні відмінності в Україні не ілюструються тільки цим дуальним розломом. Зокрема, демократично налаштована Центрально-західна Україна включає в себе ментально та культурно неоднорідні регіони. Найбільш прозахідньо та продемократично налаштованими залишаються крайні західні області, які були насильно включені до складу СРСР (і відповідно – УРСР) внаслідок Другої світової війни. Зокрема, це Галичина, що входила раніше до габсбурзької монархії на міжвоєнній Польщі, Волинь, яка раніше була частиною імперії Романових та Польщі, Закарпаття, яке після розпаду габсбурзької монархії увійшло до складу Чехословаччини, а згодом – Угорщини, а також Буковина, яка у минулому була частиною габсбурзької монархії та Румунії.

Більш однорідною залишається південно-східна частина України, яка зазнала найбільш нищівного впливу комуністичного управління. Основними обставинами, які сформували сучасне обличчя цього регіону є сталінські колективізація і індустріалізація. Колективізація та низка голодоморів, які їх супроводжували, зруйнували традиційно український уклад сільського життя та сприяли соціально-економічній деградації сільської периферії. Натомість індустріалізація вплинула на формування та динамічне зростання низки потужних промислових центрів з етнічно мішаним (хоча все ж переважно українсько-російським) населенням, яке рекрутувалося з різних частин СРСР і емоційно не було пов'язане з українськими державотворчими устремліннями.

Але й у межах цього регіону можна виділити окремі специфічні частини. Насамперед слід відзначити Крим та Севастополь, з яскраво вираженим російським етнічним домінуванням та значною позицією кримськотатарського елемента. На окрему увагу заслуговує Донбас, який є типовим та найбільш вираженим продуктом сталінської індустріалізації, оскільки охоплює області видобутку кам'яного вугілля. Цей регіон, хоча статистично виглядає українсько-російським, фактично є абсолютно російськомовним та значною мірою люмпенізованим. Значною відмінністю від інших регіонів України відзначається етнічно строката південна Бессарабія. Цей регіон остаточно увійшов до складу УРСР в 1945 році та зазнав нищівного соціально-економічного та демографічного удару в ході колективізації та голодомору 1946-1947 років.

Очевидно, що крім географічного розколу, мають місце також розшарування іншої природи. Насамперед йдеться про етнічну та мовну неоднорідність. На думку П. Надолішнього [4, с. 147-148] проблема етнічного складу населення є особливо важливою, коли держава організується, або перебуває на стадії становлення. На сьогодні територія України включає низку областей компактного проживання етнічних меншин, які через політичні механізми активно залучаються у цивілізаційне протистояння. Станом на 1991 рік в Україні сформувалися три потужні групи населення: україномовна, російськомовна та двомовна. У подальші роки кардинальних змін у мовному розподілі населення України досягти не вдалося. При цьому слід відзначити, що до україномовної частини зараховують також сільське населення, яке послуговується українсько-російським мовним діалектом – суржиком, а також населення низки етнографічних груп (гуцули, бойки, лемки, русини, поліщуки), діалект яких іноді суттєво відрізняється від літературної української мови. Своєю чергою, російськомовну групу масово поповнили представники інших національних меншин, для яких російська виявилася більш привабливою, порівняно з українською, як мова комунікації.

Крім проблеми успадкованих від тоталітарного СРСР політичних кордонів, гальмом успішної реінтеграції України стала неадекватна економічна модель. Економічна система України сформувалася задовго до 1991 року як невід’ємна частина т.зв. «єдиного народногосподарського комплексу СРСР». Його витoki сягають ще сталінської індустріалізації початку 1930 років. Відповідно, центральне місце у ньому належало військово-промислому комплексу, а отже – продукції зброї та боєприпасів. Ця специфіка зумовлювала формування економічного механізму на засадах директивного планування, а не ринкових відносин. Основною метою економіки України безпосередньо до 1991 року було забезпечення військового паритету країн Варшавського договору з країнами НАТО. Реалізація цієї мети передбачала тісну кооперацію військових підприємств в кордонах всього СРСР та держав-сателітів.

Після розпаду СРСР гостро постало завдання конверсії, що полягало в переорієнтації виробництва зброї та боєприпасів на товари масового вжитку. Однак ефективно реалізувати це завдання не вдалося. Крах кооперації між військовими підприємствами, які тепер опинилися у різних державах, а також їх неефективність, неконкурентоздатність та непристосованість до ринкових умов, призвів до їх масового банкрутства і відповідно сприяв поглибленню економічної кризи.

Виразна військова спрямованість української економіки в момент розпаду СРСР суттєво спотворювала реальні статистичні показники. Адже значну частину ВВП країни становила зброя і боєприпаси, які відображалися в статистиці, але не тільки не свідчили про реальну заможність населення, а й у подальшому лагала тягарем на бюджет, вимагаючи значних капіталовкладень на їх утилізацію. Згідно офіційної статистики ВВП України у 1990 році перевищував відповідний показник Польщі. Однак пересічний українець вже тоді був значно біднішим від західного сусіда (див. рис. 1).

Вихідна економічна відсталість України була пов’язана також з значною зношеністю основних виробничих фондів, що пояснювалося постійним поглибленням відставання СРСР у гонці озброєнь з США у повоєнний період. СРСР не міг собі дозволити інвестувати достатньо коштів у модернізацію виробництва, через що основні технології українських підприємств на момент здобуття незалежності у 1991 році вже застаріли і потребували значних бюджетних асигнувань.

Намагання модернізувати економіку шляхом приватизації та впровадження ринкових механізмів не мали відповідної політичної підтримки й не призвели до якісних змін. Низка промислових гігантів, опинившись у ринкових умовах, збанкрутувала, натомість решта внаслідок спритної та корумпованої приватизації опинилася у власності партноменклатури – представників посткомуністичної політичної еліти. За твердженням В. Лупація [5, с. 152], на етапі здійснення «великої приватизації» в Україні відбувся перехід від бюрократичної до кланово-корпоративної моделі реінтеграції.

На світовому ринку Україна спромоглася на деякий час закріпитися завдяки своїм металургійним та хімічним підприємствам, прийнятна ціна на продукцію яких формувалася завдяки порівняно дешевим російським енергоресурсам та надзвичайно низькій оплаті праці. Олігархічна модель економіки, що сформувалася тут на початку 1990-х років, стала гальмом оздоровлення економіки України. Олігархи за короткий час спромоглися сконцентрувати основну частину виробничих фондів у своїх руках й почали активно впливати і визначати політику держави, зокрема гальмуючи розвиток малого та середнього підприємництва, а отже формування середнього класу.

Черговим гальмом ефективної реінтеграції країни стала політична і управлінська моделі, які утвердилися в 1990-х роках в Україні. Б. Кульчицький пов'язав стратегічний вектор трансформації економічних систем з панівними суспільними цінностями [6, с. 41]. Станом на 1991 рік переважно більшість населення України можна було охарактеризувати як «радянський народ» – особливу форму етнокультурної спільності людей, яка ідентифікувала себе насамперед з усім СРСР, а не країною свого проживання – УРСР. Ще у 2005 році, за даними соціологічних досліджень Інституту соціології НАН України, 8% українців усе ще вважали себе громадянами колишнього Радянського Союзу [7, с. 60].

Радянський народ, як масове віддзеркалення психотипу *homo sovieticus*¹, характеризувався специфічними психофізичними рисами, а насамперед – патерналізмом.

Переважна більшість населення України у 1991 році не лише не була готовою до ринкових реформ, а й уникала активної участі у громадсько-політичному житті. У цьому контексті М. Долишній зазначав, що «успішне реформування економіки держави в цілому, формування ефективної системи управління на національному та регіональному рівнях неможливе без становлення громадянського суспільства» [8, с. 115].

Олігархія, яка виростає з комуністичної партноменклатури, захопивши контроль над економікою, спромоглася поширити свій вплив на політичні інститути. Відсутність дієвого громадського контролю, реального місцевого самоврядування, слабкість демократично орієнтованої політичної опозиції були сприятливим ґрунтом для системної узурпації політичної влади олігархами. На фоні тотального браку політичної культури та відповідальності, відбулася підміна демократичних інститутів корумпованими бюрократичними структурами, які були покликані імітувати механізм демократичного державного управління.

У цьому контексті доречно навести аналіз особливостей адміністративної реформи в Україні, здійснений Я. Гонцяжем та Н. Гнидюк. На їх переконання, українське суспільство «виступає в ролі анонімного тла, пасивного свідка, а не учасника подій, що відбуваються. Зміни є грою, в якій беруть участь лише вузькі групи політиків з найвищих ешелонів влади, а громадяни або конкретні соціальні групи не відіграють в цих змінах жодної ролі в сенсі ініціювання чи проведення змін» [9, с. 10]. Натомість з іншого боку, як зауважили М. Лесечко та А. Чемерис «управлінська еліта виявилась невідповідною до реалізації трансформаційних процесів або такою, що не бажає їх здійснювати» [2, с. 98].

Зрозуміло, що за таких умов жодні реальні реформи, які б були спроможні обмежити владу олігархії та залежної від неї бюрократії, стають неможливими. Натомість активно створюється інформаційний шум щодо необхідності докорінного реформування всіх сфер суспільної життєдіяльності. Ще у 2002 році висловлено думку, що характер пострадянського суспільного процесу, значною мірою стихійний та некерований, відзначається «безсистемним реагуванням на поточні ситуації та впливом скороминущих егоїстичних корпоративних інтересів» [11, с. 88].

Внаслідок значної суспільно-політичної інертності, успадкованої з радянського тоталітарного минулого, на думку аналітиків «в Україні хаотично вибудувалася громіздка та неефективна система державного управління, яка була неспроможна роз-

¹ термін введений у науковий обіг російським філософом А. Зінов'євим (1986).

робляти реформи, впроваджувати їх, а отже, не відповідає потребам та очікуванням суспільства на сучасному етапі розвитку держави» [12, с. 7].

Другим ключовим питанням статті є визначення природи російсько-українського збройного конфлікту, який був розв'язаний у 2014 році. Сусідство України з Російською Федерацією відіграло і продовжує відігравати надзвичайно важливу роль в перебігу трансформаційних процесів. У минулому територія сучасної України становила значну частину соціально-економічного потенціалу Російської імперії, а згодом СРСР. Крім того, у офіційній версії російської історії саме українська територія відіграла роль колиски російської державності. Через це російські проімперські політичні кола вважають принциповим елементом відновлення геополітичної могутності Росії повернення України під політичний контроль Кремля.

Незважаючи на те, що формально Російська Федерація є гарантом державної цілісності України, у 2014 році вона здійснила проти останньої два акти збройної агресії. Протягом лютого-березня відбулася військова окупація, а згодом анексія Криму Росією, а починаючи від квітня російські збройні сили здійснюють систематичну окупацію частини території Донбасу. Поряд з цим слід зауважити, що незмінного та систематичного втручання у свої внутрішні справи Україна зазнає з боку Російської Федерації від самого моменту здобуття політичної незалежності у 1991 році. Основним механізмом такого впливу від самого початку була енергетична залежність. Згодом до важелів російського впливу на українську владу додалися фінансова залежність та економічний шантаж. Після того, як усі ці механізми виявилися нездатними утримувати українську правлячу еліту під контролем, до головним важелем примушування стала військова агресія.

Формально Росія не висуває Україні територіальних претензій, однак станом на 2014 рік фактично анексувала Крим і всіляко сприяє сепаратистським рухам на сході та півдні України. Таким чином Росія веде проти України неоголошену війну, яка в аналітичному середовищі окреслюється, як гібридна. Від часу розпаду СРСР російська політична еліта не розглядає Україну як рівноправного суб'єкта міждержавних відносин. Можна виділити декілька найбільш типових варіантів ставлення російського істеблішменту до України:

1) повне непризнання права на державну незалежність, трактування сучасної України, як штучного геополітичного утворення і як наслідок цього – намагання повернути Україну в склад майбутньої Росії;

2) висування історичних претензій на більшу частину сучасної України, тобто територію домінування православної церкви, яка географічно співпадає з кордонами Російської імперії перед початком Першої світової війни;

3) обмежує російські імперські претензії територією т.зв «Новоросії» – регіоном, який порівняно пізніше був адміністративно об'єднаний з корінною частиною України і характеризується низкою ментальних особливостей;

4) передбачає приєднання до складу Росії українських територій з етнічним домінуванням росіян. Йдеться насамперед про Крим та окремі райони сходу України (здебільшого частини Донбасу);

5) не висуває територіальних претензій до України, але передбачає для неї роль сателіта по відношенню до Росії;

6) передбачає рівноправне співіснування обох держав.

Причин імперського ворожого ставлення до України з боку російського політикуму, яке пов'язане з висуванням до неї конкретних територіальних претензій, можна навести декілька:

1) історична причина. Останнім часом російський політикум все частіше орієнтується на імперське минуле, пов'язане з спадщиною Російської імперії та СРСР. У цьому контексті Україна зазвичай розглядається як головний винуватець розпаду геополітичних утворень, очолюваних Москвою;

2) політична причина. Сучасна Росія уособлює недемократичну модель державного управління. Крім цього соціально-економічний стан периферійних регіонів є

ненайкращим. У такій ситуації вдалі реформи в сусідніх країнах (в т.ч. в Україні) становлять загрозу правлячів в Росії еліті і можуть поставити під сумнів правильність обраного ними шляху;

3) економічна причина, яка пов'язана насамперед з транзитним характером території України [10, с. 222]. Тривалий час головним елементом російської геополітичної стратегії було енергетичне узалежнення європейських держав від російських енергоносіїв. У цьому відношенні ключовим завданням для реалізації цієї стратегії є взяття під російський контроль усіх транзитних газо- та нафтопроводів, що проходять територією України;

4) цивілізаційно-культурна причина, оскільки як уже зазначалося, Україна є неоднорідною в цивілізаційному, культурному, мовному та етнічному відношенні державою з значною, а в деяких регіонах домінуючою, російською посткомуністичною присутністю;

Таким чином, сучасний збройний конфлікт на сході України, який в офіційній площині отримав назву антитерористичної операції, не слід розглядати лише як форму внутрішньоукраїнського громадянського протистояння. Незважаючи на те, що події на сході України значною мірою ґрунтуються на внутрішньосоціальному посттоталітарному цивілізаційно-культурному конфлікті, однак головним стимулом для загострення протиріч у цьому регіоні стала прихована (а в окремих моментах навіть пряма) російська збройна агресія проти України.

Зрозуміло, що ймовірні сценарії розвитку російсько-українського конфлікту слід прогнозувати в залежності від розвитку геополітичних процесів у глобальному вимірі. Якщо конфлікт звується до дуального формату, то у зв'язку з відсутністю ресурсно-мілітарного паритету Україна не матиме шансів успішно та тривалий час протистояти російському тиску. Таким чином, в залежності від зовнішньополітичної активності в українсько-російському питанні США, країн-членів ЄС, а також результативності та ефективності дій української та російської влади, російсько-український конфлікт може мати такі сценарії розвитку:

1) сценарій військового вирішення проблеми сепаратизму на Донбасі. Цей сценарій успішно реалізовувався Україною до моменту відкритого вторгнення російських збройних формувань на територію Донецької та Луганської областей в серпні ц.р. Однак, за умов продовження Російською Федерацією практики активної (в т.ч. військової) підтримки сепаратистських угруповань Донбасу, цей сценарій залишатиметься малоімовірним.

2) сценарій консервування конфлікту на Донбасі з метою виснаження противника. Втілення цього сценарію робить Україну найбільш вразливою, оскільки дає змогу скувати зусилля необхідні для реалізації соціально-економічних реформ задля утримання паритету ворогуючих сил на Донбасі.

3) не слід в сучасних умовах ігнорувати також ймовірність реалізації сценарію відкритої повномасштабної війни. Цей варіант може бути реалізованим російською політичною елітою у випадку, якщо Російська Федерація матиме достатню військово-ресурсну перевагу в регіоні, за умови гарантій невтручання в конфлікт країн НАТО.

4) не варто відкидати можливість сценарію заморожування конфлікту, який передбачатиме фактичну відмову України (офіційно тимчасово, але фактично – безтерміново) від окупованих Росією територій та повний розрив зв'язків з ними (на зразок Придністров'я, Абхазії, чи Південної Осетії).

5) сценарій компромісу або капітуляції, який полягає у можливості прийняття українською правлячою елітою російських геополітичних домагань. Сценарій передбачає досягнення сепаратного миру з Росією на вигідних для неї умовах. Очевидно, що недостатня політична і економічна підтримка України з боку США та ЄС може змусити українську владу піти на втрату частини політичного суверенітету на користь Росії. Цей крок передбачатиме відмову українського політикуму від спроб повернення Криму та згоду на широку політичну автономію Донбасу, а також

інших потенційно проросійських регіонів. Такий сценарій зумовить призупинення євроатлантичної інтеграції України і на тривалий час знову прив'яже її історичну долю з майбутнім Російської Федерації.

Пошук відповіді на третє ключове питання цієї статті дозволяє окреслити роль та місце України, які вона може відіграти та зайняти в майбутніх геополітичних процесах. Зрозуміло, що від результативності демократичних реформ в сучасній Україні, а також від розв'язання російсько-українського конфлікту значною мірою залежатиме геополітичне майбутнє усього регіону Східної Європи. Усі перелічені сценарії несуть собою суттєві небезпеки і загрози не лише для України та сусідніх держав, а для усіх країн Європейського Союзу.

У короткотривалій перспективі одного-двох років слід очікувати поглиблення масштабів соціально-економічної кризи в Україні. Супроводжуватиметься це посиленням тиском Російської Федерації на політичні процеси в Україні, а відповідно загострення внутрішньоукраїнських протиріч. Головним засобом дестабілізації України Росія використовуватиме військову агресію, або шантаж такою агресією. Поряд з цим, ключем економічної, а ймовірно й політичної залежності України від Російської Федерації залишатимуться енергоносії. Крім цього, як засіб васалізації використовуватимуться інші слабкі чинники сучасної України – цивілізаційно-ментальні розбіжності регіонів, несформованість політичної системи, соціально-економічні проблеми кризового періоду тощо.

У середньотривалій перспективі до десяти найближчих років можна очікувати серйозних змін на світовому ринку енергоресурсів, що супроводжуватиметься послабленням геополітичної ролі Російської Федерації. Економічні загрози, які несе з собою зниження світових цін на енергоносії є співмірними з аналогічними процесами, які мали місце в останні роки існування СРСР. Об'єктивно вони здатні спровокувати масштабну соціально-економічну кризу в Росії, а з нею і зміну правлячої політичної еліти. Нарощування внутрішньоросійських проблем сковуватиме її активність у зовнішніх відносинах, зокрема у агресії проти України.

У довготривалій перспективі як Україна, так Російська Федерація завершать розпочатий ще у пізньорадянській період процес трансформації від тоталітаризму до демократії. На жаль, важко передбачити якою буде ціна цих перетворень і чи збережуться ці державні організми в сучасних кордонах. Це зумовлюватиме їх включення в орбіту європейського геополітичного ядра. Процес євроінтеграції України і Росії відбуватиметься більш-менш синхронно і завершить собою процес трансформації всього Центрально-Східноєвропейського регіону від тоталітаризму до демократії.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Україна, яку впродовж тривалого часу після проголошення державної незалежності у 1991 році, можна було кваліфікувати як значною мірою штучний продукт розпаду Російсько-радянської імперії, зберігає шанс перетворитися на дієздатну національну державу. Вирішення цього завдання вимагає вироблення прийнятної для переважної більшості соціально- та економічно-активної частини українців моделі реінтеграції. Найбільш гострою дилемою у цьому контексті може стати питання нових державних кордонів. Адже зрозуміло, що статус кво, який існував між національно-свідомою та посткомуністичною частинами населення України перед російською військовою агресією 2014 року відтворити в майбутньому не вдасться. У цьому контексті існує декілька сценаріїв подальшого розвитку. По-перше, Україна відмовиться від претензій на окуповані російськими і проросійськими збройними формуваннями території Криму та Донбасу. У цьому випадку внаслідок звуження державної території вага проукраїнського виборця суттєво зростає, що стане каталізатором відповідних політичних змін. По-друге, Україна реорганізує систему територіального управління шляхом децентралізації та федералізації, надаючи право для автономного розвитку відмінних ментально регіонів. Цей шлях може сприяти поверненню під політичний контроль Києва сепаратистських утворень Донбасу, але містить між іншим загро-

зу подальшого неконтрольованого розпаду держави через «парад суверенітетів». По-третє, Україна відновить свій суверенітет в межах кордонів 1991 року шляхом мілітарного, економічного, чи іншого тиску на сепаратистські регіони, примушуючи їх до повернення під політичний контроль Києва. Для цього випадку необхідною умовою є самоусунення Росії від політико-військового втручання в українські справи.

В цілому, сучасний російсько-український конфлікт є черговою фазою триваючого з різною інтенсивністю вже протягом сотні років розпаду Російсько-радянської імперії і є прямим наслідком посттоталітарної трансформації на території колишнього СРСР. Існує надзвичайно мала ймовірність вирішення цих протиріч у короткотривалій перспективі одного-двох років. Натомість головним рушієм розвитку України (як правдоподібно і Російської Федерації) у довготривалій перспективі є глибинна трансформація від тоталітаризму до демократії. У кінцевому рахунку ця обставина зумовлюватиме включення в орбіту європейського геополітичного ядра як посттоталітарної України, так і постпутінської Росії. Однак ціна такої трансформації може бути неочікувано дорогою і спричинити для обох конфліктуючих держав непомірні людські, територіальні, матеріальні та фінансові втрати.

Література:

1. Кучабський О. Г. Адміністративно-територіальна організація України: теорія, методологія, механізми становлення [Текст] : монографія / Олександр Кучабський. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2010. – 316 с.
2. Лесечко М. Д. Адміністративна реформа: досвід Польщі та українські реалії / М. Д. Лесечко, А. О. Чемерис // Актуальні проблеми державного управління [Текст] : наук. зб. – Вип. 4. – Одеса : ОФ УАДУ, 2001. – С. 91-105.
3. Kuczabski A. Ukrainian post-communist transformation: causes, consequences and threats / A. Kuczabski, T. Michalski // Quaestiones Geograficae [Text]. – 2014. – №33(2) . – S. 171-180.
4. Надолішній П. І. Розбудова нової системи врядування в Україні: етнонаціональний аспект (Теоретико-методологічний аналіз). – К.; Одеса : АстроПринт, 1999. – 262 с.
5. Лупацій В. Україна в пошуках нової моделі реінтеграції / В. Лупацій // Регіональна політика України: формування соціогуманітарних пріоритетів розвитку [Текст] / за заг. ред. Ю. Тищенко; Український незалежний центр політичних досліджень. – К. : [б. в.], 2006. – С. 147-161.
6. Кульчицький Б. Типологізація економічних систем у контексті гносеології суспільних трансформацій / Б. Кульчицький // Регіональна економіка [Текст]. – 2003. – №2. – С. 37-41.
7. Паніна Н.В. Українське суспільство 1994-2005: соціологічний моніторинг – К.: ТОВ «Видавництво Софія», 2005. – 160 с.
8. Долішній М. І. Регіональна політика на рубежі ХХ–ХХІ століть: нові пріоритети [Текст] / М. І. Долішній. – К. : Наукова думка, 2006. – 511 с.
9. Гонцяж Я. Адміністративна реформа: нездійснені мрії та втрачені можливості. Як знайти конструктивний шлях для реалізації основних компонентів адміністративної реформи? [Текст] / Я. Гонцяж, Н. Гнидюк. – Київ : Міленіум, 2002. – 136 с.
10. 1. Радченко О. В. Архетипні підстави типологізації пострадянських політичних режимів в умовах демократичного транзиту / О. В. Радченко, О. І. Крюков // Публічне управління : теорія та практика : зб. наук. пр. Асоціації докторів державного управління. – Х. : Вид-во АДНДУ, 2013. – (Спецвипуск). – С. 221 – 227.
11. Розвиток людського ресурсу адміністративної реформи в Україні стан і перспективи [Текст] / [М. І. Мельник, Ю. В. Бакаєв, Т. Е. Василевська та ін.]. – К. : Нора-прінт, 2002. – 160 с.
12. Адміністративна реформа – історія, очікування та перспективи [Текст] / [упор. В. П. Тимошук]. – К. : Факт, 2002. – 100 с.